

UDK: 159.942-053.4:159.923.3-055.52

Izvorni znanstveni članak

Primljeno: 15. 1. 2010

Prihvaćeno: 20. 2. 2010

PROCJENA EMOCIONALNOGA RAZVOJA PREDŠKOLSKOG DJETETA I OSOBNOST RODITELJA

mr. Davor MIKAS

Dječji vrtić „Cvrčak“, Solin

Sažetak: *Važne informacije o djetetovu razvoju mogu se dobiti od njegovih roditelja. U ovom smo radu istražili utjecaj različitih dimenzija osobnosti roditelja na karakter procjene djetetova razvoja. Uspoređene su osobnosti roditelja djece koja trebaju stručnu pomoć s osobnostima roditelja djece koja takvu pomoć ne trebaju.*

Istraživanje je obuhvatilo 150 roditelja djece predškolske dobi iz dječjih vrtića „Cvrčak“ u Solinu i „Grigor Vitez“ u Splitu.

U tu svrhu upotrijebljeni su upitnici – Profil indeks emocija / Emotions Profile Index / PIE (R. Plutchik, R., Kellerman, H.) i Eysenckov upitnik osobnosti / Eysenck Personality Questionnaire – Adult / EPQ (Eysenck, H. J., Eysenck Sybil, B.).

Nije evidentirana značajnija razlika u većini varijabli PIE-a između roditelja djece ispitivanih skupina. Uočena razlika vezana uz spol roditelja odnosi se na varijable nekontroliranost i deprivacija.

Postignuti rezultati na EPQ-u pokazuju kako roditelji djece koja trebaju stručnu pomoć, bez obzira na spol, u prosjeku postižu viši rezultat na P-skali. Na skali neuroticizma, N-skali, majke su u prosjeku postigle značajno viši rezultat nego očevi.

Ključne riječi: *PIE i EPQ, osobnost roditelja, emocionalni problemi, problemi ponašanja, predškolsko dijete*

UVOD

Sustavno praćenje psihofizičkoga razvoja djeteta/učenika spada u veoma važne zadaće tijekom cijeloga odgojno-obrazovnog razdoblja. Procjena razvoja odvija se od početka pohađanja dječjeg vrtića pa sve do završetka procesa školovanja. Predškolski i školski period zasigurno spadaju u vrijeme kada se najstavnije prati, procjenjuje i ocjenjuje dječji razvoj i postignuće.

* Rezultati istraživanja ovoga rada preuzeti su iz autorova magistarskog rada („Usklađenost u procjeni problema u ponašanju djece predškolske dobi između roditelja i odgojitelja“), koji je obranjen na Medicinskom fakultetu u Zagrebu u svibnju 2005. godine.

Informacije o djetetovu razvoju i funkcioniranju moguće je dobiti iz različitih izvora – od roditelja, ukućana, odgojitelja/učitelja, ostale djece/učenika, od njega samoga i sl.

Dobivanje podataka iz različitih izvora pomaže nam u stvaranju cjelovitije i jasnije slike. Pomoću većeg broja procjenitelja možemo zahvatiti i promotriti dijete iz različitih kutova (perspektiva), te steći kvalitetan uvid u psihofizički stupanj njegova razvoja.

Najvažniji izvor informacija kada su u pitanju djetetov rast i razvoj zasigurno su njegovi roditelji (Achenbach i sur., 1987.). Njihova je procjena bazirana na dugogodišnjem živom iskustvu, neposrednim kontaktima i složenim odnosima, i od temeljnog je značenja za razumijevanje djetetova psihičkog funkcioniranja. Najizravniji i najneposredniji utjecaj na razvoj djeteta tijekom čitavog perioda odrastanja imaju njegovi roditelji (Cambell, 1997.). Od samog rođenja djeteta (čak i za vrijeme intrauterinog perioda) oni obazrivo i detaljno prate svaki znak koji govori o njegovu napredovanju, o tomu kako se ono osjeća, je li gladno, bolesno i sl. Roditelji vide dijete u različitim situacijama, znaju kako reagira na poticaje i okolnosti u kojima se zatekne, imaju najviše životnog iskustva s djetetom i oni ga najbolje poznaju.

Mišljenje roditelja (a osobito majke) od iznimne je važnosti i značenja i nezaobilazno je u procesu prikupljanja informacija o djetetu, radilo se o vrtićnim/školskim pitanjima, različitim opservacijama, znanstveno-istraživačkom radu, kliničkoj praksi ili čemu drugom.

Međutim, dobivanje podataka o funkcioniranju djeteta izvan obiteljskog konteksta veže se i za druge važne osobe iz njegova života – u prvom redu odgojitelje odnosno učitelje. Odgojitelji/učitelji imaju veću mogućnost vidjeti dijete u različitim socijalnim situacijama (u vrtiću/školi) i pratiti ga kako reagira, te kako se u njima snalazi. Snalaženje u društvu vršnjaka za dijete je od iznimne važnosti i značenja. Vršnjački odnosi najbolji su pokazatelji razine prilagodbe, bolji nego ocjene u školi, QI, ponašanje u razredu i sl. (Hartup, 1991., prema Katz i McClellan, 1999.).

Stoga se uzimanje podataka iz različitih izvora nameće kao nezaobilazno rješenje pomoću kojega možemo steći sveobuhvatniji uvid u razvojni status djeteta. Međutim, uzimanje podataka od različitih procjenitelja pokazuje određene manjkavosti. Istraživanja koja su razmatrala problematiku usklađenosti u procjeni među različitim procjeniteljima (Achenbach i sur., 1987.) pokazala su značajnu korelaciju među istim procjeniteljima ($r = 0,6$), dok je slaganje između različitih procjenitelja (npr. roditelji, odgojitelji/učitelji, ostali objektivni promatrači) dosta niže (u prosjeku $r = 0,28$). Većina istraživača navodi kako roditelji daju točniju i kvalitetniju procjenu kada su u pitanju internalizirajuće tendencije, a odgojitelji i učitelji bolje zapažaju eksternalizirajuće aktivnosti (Hinshaw i sur., 1992.;

McConaughy i sur., 1992.; Kraatz Keily i sur., 2000.; Yang i sur., 2000.; Rudan i sur., 2002.; Rudan i sur., 2005.). Premda komparacijom podataka nećemo dobiti potpuno jasnu i dosljednu sliku o djetetovu emocionalnom razvoju i funkcioniranju, znanstvenici i kliničari ipak preporučuju uzimanje podataka iz više izvora kako bi se, iz različitih kutova, sagledala sva složenost razvojnog procesa, kao i ukupna dinamika psihosocijalnog funkcioniranja.

Problemi u ponašanju (*disruptive behavior*) javljaju se kao rezultat međusobnog utjecaja različitih faktora – bioloških, obiteljskih i okolinskih. Faktori koji su primarno vezani uz roditelje i obiteljski kontekst prvenstveno se odnose na depresivnost, bračne probleme i roditeljski stres (Calzada i sur., 2004.). Oni u velikoj mjeri proizlaze iz osobnosti roditelja, dosegnute razvojne razine i razine mentalnoga funkcioniranja (svjesnog i nesvjesnog). Obiteljski faktori (u prvom redu osobnost roditelja) imaju izrazito važnu ulogu u odrastanju djeteta i u znatnoj mjeri, putem različitih mehanizama, utječu i na razvoj njegove osobnosti – putem identifikacije, odgojnih nastojanja, nesvjesnih utjecaja i sl. Isto tako, osobnost i ponašanje roditelja od ključnog su značenja kada se razmatra razvoj psihopatoloških fenomena kod djece. Emocionalna podrška roditelja (ili drugih odraslih osoba) i stabilna sredina u kojoj dijete živi značajno utječu na njegov adaptacijski potencijal i ukupni proces prilagodbe (Rutter, 2000.). Negativno i nekonzistentno ponašanje roditelja u značajnoj mjeri sudjeluje u nastanku i podržavanju različitih problema u ranom djetinjstvu i značajan je prognostički faktor koji pretkazuje njihovo perzistiranje tijekom osnovnoškolskog perioda (Campbell, 2006.).

U istraživanju koje smo proveli kako bismo odgovorili na pitanje procjenjuju li roditelji i odgojitelji na isti način emocionalni razvitak i ponašanje djece predškolske dobi (Mikas, 2007.) pokazalo se kako prema stručnom mišljenju odgojitelja 27-ero djece od njih 150 (koliko ih je ispitivanjem obuhvaćeno) treba biti uključeno u neki oblik terapijskog tretmana, dok je, prema mišljenju roditelja, terapijski tretman potreban za svega petero djece.

Podaci koje smo dobili nedvosmisleno pokazuju kako roditelji djece predškolske dobi rjeđe zapažaju razvojne probleme negoli njihovi odgojitelji. Dobiveni podaci nisu u potpunom suglasju s navedenim istraživanjima koja su razmatrala ovu problematiku.

Međutim, kada se detaljnije pogledaju podaci dobiveni iz cjelokupnog uzorka, može se primijetiti kako roditelji djece kod kojih odgojitelji nisu uočili značajnija odstupanja u emocionalnoj zrelosti i ponašanju znatno strože procjenjuju njihov razvoj nego odgojitelji. Njihovu pozornost u značajno većoj mjeri zaokuplja niz smetnji i problema kojima odgojitelji ne posvećuju osobitu pozornost. U odnosu na odgojitelje, oni su znatno češće zamijetili kod djece tjelesne probleme, probleme pažnje, delinkventno ponašanje, agresivno ponašanje, eksternalizirajući poremećaj, te ukupne probleme.

Istovremeno, roditelji djece kod kojih su odgojitelji uočili određene razvojne probleme znatno su blaže procijenili dječje funkcioniranje nego njihovi odgojitelji. Točnije, nisu zamijetili nikakve emocionalne probleme ili probleme u ponašanju kod njih, niti su smatrali da se u slučaju njihove djece radi o problemima koji bi zahtijevali posebnu pozornost i pomoć stručnih osoba. Odgojitelji su, u odnosu na roditelje, zamijetili znatno više socijalnih problema, povučenosti, tjeskobe/depresivnosti, problema mišljenja, problema pažnje, internalizirajućih i ukupnih smetnji (Mikas, 2007.).

Sumirajući dobivene podatke, mogli bismo zaključiti kako roditelji predškolske djece, barem kada je u pitanju normalna populacija, znatno strože procjenjuju emocionalni razvitak i ponašanje vlastite djece nego njihovi odgojitelji, odnosno kako time pokazuju povećanu razinu brižnosti i osjetljivosti koja se odnosi na dječji razvoj i mentalno funkcioniranje.

S druge pak strane, procjenjujući emocionalni razvoj i ponašanje djece predškolske dobi kod koje su odgojitelji primijetili određene razvojne probleme i smetnje (subklinička simptomatologija), njihovi su roditelji pokazali znatno niži stupanj osjetljivosti za njihove probleme i evidentna razvojna odstupanja.

S obzirom na to da je osjetljivost za procjenu velikim dijelom uvjetovana osobnošću roditelja, kao i dinamikom obiteljskih odnosa, zanimalo nas je koje su to osobine ličnosti roditelja koje u značajnoj mjeri utječu na razliku u kvaliteti i vrsti procjene ovih dviju skupina (djece koja po mišljenju odgojitelja trebaju stručnu pomoć i one djece koja po njihovu mišljenju takvu pomoć ne trebaju).

METODE

Cilj i problem istraživanja

Osnovni je cilj ovog istraživanja ispitati osobnosti roditelja ispitivanih skupina kako bi se utvrdilo koje dimenzije osobnosti generiraju uočenu razliku u procjeni djece (djece koja prema mišljenju odgojitelja trebaju stručnu pomoć i djece koja prema mišljenju odgojitelja takvu pomoć ne trebaju). Točnije, ispitat će se i utvrditi dimenzije osobnosti i područja emocionalne nestabilnosti roditelja (različiti unutarnji konflikti) koji u značajnoj mjeri utječu na kvalitetu procjene emocionalnog razvoja i ponašanja djece.

Također ćemo usporediti osobnosti očeva i majki kako bismo ispitali postoje li među njima određene različitosti ili ne.

Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzorku od 150 roditelja djece predškolske dobi (4-7 godina). Predmet njihove procjene bila su djeca koja pohađaju redoviti vrtićni program (njih 150) u ustanovama odnosno centrima dječjih vrtića „Cvrčak“ u Solinu (vrtići „Papaline“, „Paun“, „Sunčica“, „Salona“) i „Grigor Vitez“ u Splitu

(vrtić „Mala sirena“).

U istraživanju (procjeni) sudjelovalo je 80 dječaka i 70 djevojčica u dobi od četiri do sedam godina.

Prvu procjenjivanu skupinu u ovom istraživanju čine djeca kod kojih su odgojitelji registrirali probleme u ponašanju i/ili emocionalne probleme izražene do te mjere da zahtijevaju stručnu pomoć. Ostala djeca iz uzorka, kod kojih odgojitelji nisu registrirali probleme u ponašanju i/ili emocionalne probleme, čine drugu procjenjivanu skupinu.

Instrumentarij

Emotions Profile Index / Profil indeks emocija / PIE

(R. Plutchik, R., Kellerman, H.)

Konstruiran je s namjerom mjerenja emotivnosti ispitanika u skladu s Plutchikovim multidimenzionalnim modelom emocija. Profil indeks emocija test je osobnosti, koji nam na specifičan način daje relevantne podatke o određenim osnovnim crtama osobnosti i različitim unutarnjim konfliktima. Detektira određena područja problema i otvara prostor za uvid u karakter ispitanikovih poteškoća. Nadasve je pogodan za procjenu različitih područja emotivne nestabilnosti. Konceptualno obuhvaća sljedeće dimenzije osobnosti: reprodukciju, inkorporaciju, nekontroliranost, samozaštitu, deprivaciju, odbijanje, eksploraciju, agresivnost i set za kontrolu socijalno poželjnih odgovora. Upitnik sadrži 62 čestice, testiranje traje od 10 do 15 minuta, a upotreba može biti grupna ili pojedinačna. Ocjenjivanje odgovora jest objektivno, pomoću šablona. Čestica predstavlja par s dva termina. Parovi su dobiveni na način da je 12 termina koji predstavljaju crte osobnosti međusobno stavljeno u svim kombinacijama. Zadatak je ispitanika da odabere onu crtu osobnosti za koju drži da ga bolje opisuje. Test PIE većina ljudi uglavnom ispunjava samostalno, a svakom se ispitaniku uz list za odgovore dodijeli drugi list s objašnjenjima termina.

Eysenck Personality Questionnaire – Adult / Eysenckov upitnik osobnosti / EPQ (Eysenck, H. J., Eysenck Sybil, B.)

Ovo je jedan je od najčešće upotrebljivanih testova osobnosti. Sastoji se od 90 čestica ili pitanja na koja ispitanici odgovaraju zaokruživanjem odgovora DA ili NE. Mjeri osnovne dimenzije osobnosti: ekstraverziju – introverziju, neuroticizam – emocionalnu stabilnost i psihoticizam te sklonost davanju socijalno poželjnih odgovora. Tipičan je ekstravert društven, voli se zabavljati, komunikativan je i ima mnogo prijatelja. Stalno je u pokretu, lako izgubi strpljenje, osjeća dobro ne kontrolira, a ponekad zna biti agresivan. Tipičan introvert tih je i povučen, suzdržan prema svima osim prema bliskim prijateljima, sklon introspekciji. Živi običnim i mirnim životom, ne voli uzbuđenja, osjeća jako kontrolira i

rijetko kada je agresivan. Visok rezultat na skali N (neuroticizma) obično postižu anksiozne osobe, hipersenzibilne, koje često pate od različitih psihosomatskih poremećaja, neprekidno su okupirane različitim problemima za koje misle da će krenuti po zlu. Osobe s visokim rezultatom na skali P (psihoticizam) bešćutni su samotnjaci zavučeni u vlastiti svijet. Ne mare za druge ljude, često su agresivni i neprijateljski raspoloženi, pokazuju sklonost ka čudnim i neobičnim stvarima i ne vode računa o opasnosti. Osnovna svrha skale laži (L) jest otkriti tendenciju ispitanika da daje neistinite (lažne) odgovore pokušavajući ostaviti dobar dojam. Visok rezultat na L-skali ne govori samo o disimulaciji nego i o stupnju socijalne naivnosti kao stabilnoj dimenziji osobnosti.

Postupak istraživanja

Ispitivanje je realizirano tijekom 2003. godine, u skladu sa svim etičkim normama. Popunjavanje i obrada testova osobnosti EPQ i PIE provedeni su uz pomoć psihologa. Gotovo svi upitnici koji su ponuđeni ispitanicima bili su korektno i odgovorno ispunjeni.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati analize testa Profil indeks emocija (PIE)

Istraživanje osobnosti roditelja provedeno je pomoću testa Profil indeks emocija (PIE). Anketu su popunile pretežno majke: 111 majki i 37 očeva. Valja naglasiti da se učestalost očeva i majki ne razlikuje po skupinama djece (za Fisherov je egzaktni test $p = 0,254$): prvu skupinu činile su 22 majke i pet očeva, a drugu 89 majki i 33 oca.

Analiza razlika roditelja prve i druge skupine prema varijablama PIE provedena je t-testom za nezavisne uzorke. Rezultati su navedeni u tablici 1.

Tablica 1: Rezultati roditelja čija djeca trebaju odnosno ne trebaju stručnu pomoć na testu PIE

Varijable PIE	Skupina	N ^a	\bar{x} ^b	s^c	t^d	df ^e	<i>p</i>
Reprodukcija	Prva	27	18,37	2,13	1,279	147	0,203
	Druga	122	17,61	2,93			
Inkorporacija	Prva	27	23,56	2,53	1,345	147	0,181
	Druga	122	22,56	3,66			
Nekontroliranost	Prva	27	6,48	3,49	-1,508	147	0,134
	Druga	122	7,79	4,18			
Samozaštita	Prva	27	15,89	3,60	-0,695	147	0,488
	Druga	122	16,39	3,31			

Deprivacija	Prva	27	9,07	3,22	0,830	147	0,408
	Druga	122	8,43	3,71			
Opozicionalnost	Prva	27	6,63	3,16	0,355	147	0,723
	Druga	122	6,39	3,12			
Eksploracija	Prva	27	13,37	4,45	-1,680	147	0,095
	Druga	122	14,65	3,36			
Agresivnost	Prva	27	9,89	4,48	0,361	147	0,719
	Druga	122	9,57	4,16			
Bias	Prva	27	35,33	4,73	-1,206	147	0,230
	Druga	122	36,57	4,86			

^a broj slučajeva, ^b prosjek, ^c standardna devijacija, ^d t-vrijednost, ^e stupnjevi slobode

Kako je uočljivo u tablici 1, roditelji djece ovih dviju skupina ne razlikuju se ni u jednoj od varijabli testa: reprodukcija, inkorporacija, nekontroliranost, samozaštita, deprivacija, opozicionalnost, eksploracija, agresivnost i bias.

Roditelji prve i druge skupine (majke i očevi) uglavnom se ne razlikuju po varijablama PIE (tablica 2).

Tablica 2: Rezultati očeva i majki na testu PIE

Varijable PIE	Roditelj	N ^a	\bar{x} ^b	s ^c	t ^d	df ^e	p
Reprodukcija	Majka	111	17,77	2,86	0,336	146	0,737
	Otac	37	17,59	2,73			
Inkorporacija	Majka	111	22,78	3,53	0,406	146	0,686
	Otac	37	22,51	3,44			
Nekontroliranost	Majka	111	7,00	4,16	-2,651	146	0,009
	Otac	37	9,00	3,35			
Samozaštita	Majka	111	16,42	3,41	0,747	146	0,456
	Otac	37	15,95	3,24			
Deprivacija	Majka	111	9,00	3,46	2,416	146	0,017
	Otac	37	7,38	3,75			
Opozicionalnost	Majka	111	6,29	3,03	-1,064	146	0,289
	Otac	37	6,92	3,40			
Eksploracija	Majka	111	14,43	3,42	0,039	146	0,969
	Otac	37	14,41	4,17			
Agresivnost	Majka	111	9,53	4,11	-0,517	146	0,606
	Otac	37	9,95	4,55			
Bias	Majka	111	35,99	4,83	-1,426	146	0,156
	Otac	37	37,30	4,82			

^a broj slučajeva, ^b prosjek, ^c standardna devijacija, ^d t-vrijednost, ^e stupnjevi slobode

Prosječni rezultati majki veoma su slični prosječnim rezultatima očeva u većini varijabli provedenog testa osobnosti Profil indeks emocija. Razlika je samo u nekontroliranosti i deprivaciji: očevi pokazuju statistički značajno veću nekontroliranost nego majke ($p = 0,009$), dok majke pokazuju statistički značajno veće vrijednosti na skali za procjenu deprivacije ($p = 0,017$). Međutim, navedeno treba uzeti s oprezom. Naime, rezultati analize rezultata testa PIE dvofaktorskim modelom analize varijance s pripadnošću djece prvoj i drugoj skupini i spolu roditelja, kao faktorima, pokazuju da su uzroci tih razlika u očevima djece iz prve skupine. Njih je međutim samo pet, što je ipak premalen uzorak za donošenje pouzdanih zaključaka. No, ostaje činjenica da su oni na skali nekontroliranosti u prosjeku postigli 10, a na skali deprivacije 7,2 boda, više odnosno manje nego ostale skupine (majke djece iz prve skupine i majke i očevi djece iz druge skupine).

Test Profil indeks emocija na ispitivanom uzorku pokazao se u većini slučajeva dovoljno pouzdanim. Cronbachovi a koeficijenti pojedinih varijabli testa, određenih na osnovi čestica koje ih čine, za majke i očeve prve i druge ispitivane skupine iznose kako slijedi:

- a) reprodukcija 0,809 (majke) odnosno 0,894 (očevi);
- b) inkorporacija 0,769 (majke) odnosno 0,891 (očevi);
- c) nekontroliranost 0,822 (majke) odnosno 0,768 (očevi);
- d) samozaštita 0,630 (majke) odnosno 0,746 (očevi);
- e) deprivacija 0,716 (majke) odnosno 0,801 (očevi);
- f) opozicionalnost 0,550 (majke) odnosno 0,661 (očevi);
- g) eksploracija 0,518 (majke) odnosno 0,770 (očevi);
- h) agresivnost 0,693 (majke) odnosno 0,777 (očevi);
- i) bias 0,684 (majke) odnosno 0,875 (očevi).

Rezultati analize Eysenckova upitnika osobnosti (EPQ)

Kao drugi test osobnosti upotrijebljen je Eysenckov upitnik osobnosti (EPQ), koji na osnovi 90 čestica mjeri psihoticizam (P-skala), ekstraverziju – introverziju (E-skala), neuroticizam (N-skala) i laž (L-skala). Razlike između roditelja prve i druge ispitivane skupine na tim skalama navedene su u tablici 3. Prema rezultatima t-testa za nezavisne uzorke, roditelji prve i druge skupine djece statistički se značajno razlikuju samo u P-skali. Roditelji djece koja trebaju stručnu pomoć na toj skali postižu u prosjeku 4,67 bodova, a roditelji djece iz druge skupine statistički značajno manje, 3,68 bodova.

Tablica 3: Rezultati roditelja djece koja trebaju stručnu pomoć i roditelja djece koja ne trebaju stručnu pomoć na testu EPQ

Varijable EPQ	Skupina	N ^a	\bar{x}^b	s^c	t^d	df ^e	p
Psihoticizam (P-skala)	Prva	27	4,67	2,43	2,435	148	<i>0,016</i>
	Druga	123	3,68	1,77			
Ekstraverzija/introverzija (E-skala)	Prva	27	12,37	3,99	-0,836	148	<i>0,404</i>
	Druga	123	13,12	4,28			
Neuroticizam (N-skala)	Prva	27	9,00	4,79	1,059	148	<i>0,291</i>
	Druga	123	7,95	4,63			
Laž (L-skala)	Prva	27	12,44	4,41	-1,456	148	<i>0,147</i>
	Druga	123	13,63	3,71			

^a broj slučajeva, ^b prosjek, ^c standardna devijacija, ^d t-vrijednost, ^e stupnjevi slobode

Rezultati analize razlika između majki i očeva, prve i druge skupine, glede Eysenckova upitnika osobnosti navedeni su u tablici 4. Prosječni rezultati majki i očeva na testu EPQ statistički se značajno razlikuju samo u slučaju neuroticizma, dakle na N-skali, na kojoj majke postižu statistički značajno veće rezultate (8,86) nego očevi (6,26).

Tablica 4: Rezultati očeva i majki na testu EPQ

Varijable EPQ	Roditelj	N ^a	\bar{x}^b	s^c	t^d	df ^e	p
Psihoticizam (P-skala)	Majka	111	3,80	1,89	-0,332	147	<i>0,741</i>
	Otac	38	3,92	1,98			
Ekstraverzija/introverzija (E-skala)	Majka	111	12,82	4,17	-0,690	147	<i>0,491</i>
	Otac	38	13,37	4,41			
Neuroticizam (N-skala)	Majka	111	8,86	4,55	3,063	147	<i>0,003</i>
	Otac	38	6,26	4,37			
Laž (L-skala)	Majka	111	13,52	3,79	0,429	147	<i>0,669</i>
	Otac	38	13,21	4,11			

^a broj slučajeva, ^b prosjek, ^c standardna devijacija, ^d t-vrijednost, ^e stupnjevi slobode

Razmatranje rezultata Eysenckova upitnika osobnosti dvofaktorskom analizom varijance, uzimajući za faktore spol roditelja i pripadnost djece prvoj odnosno drugoj skupini, pokazalo je kako se razlika na P-skali (psihoticizam) može pripisati samo pripadnosti djece jednoj od dviju skupina. Višu razinu psihoticizma iskazali su roditelji djece koja prema mišljenju odgojitelja trebaju stručnu pomoć bez obzira na spol. Za razliku od psihoticizma, nađene razlike u neuroticizmu ovise samo o spolu roditelja i mogu se pripisati majkama djece prve skupine.

Pritom majke djece prve skupine pokazuju nešto veći neuroticizam (9,73) nego majke djece iz druge skupine (8,64), a u slučaju očeva neuroticizam je znatno manje izražen i kreće se u prosjeku oko šest bodova za obje skupine djece.

Pouzdanost je Eysenckova upitnika osobnosti u obje skupine djece zadovoljavajuća. Cronbachov a koeficijent za roditelje prve skupine djece jest 0,797, od kojeg bitno ne odstupaju a koeficijenti nijedne od 90 čestica, dobiveni kada je čestica izostavljena. Sve čestice upitnika ponašaju se pouzdano i u slučaju roditelja djece iz druge skupine, no ukupan je a koeficijent 0,651, što je nešto niže od uobičajene granice od 0,80, tj. zahtijeva da čestice nekog testa trebaju mjeriti najmanje 80 posto onoga za što su namijenjene. Cronbachovi a koeficijenti gledano po spolu roditelja također su nešto ispod zahtijevane granice pouzdanosti: a koeficijent za majke iznosi 0,686 a za očeve 0,688.

RASPRAVA

Razlika u procjeni razvoja između roditelja djece koja ne trebaju stručnu pomoć i djece koja takvu pomoć trebaju

Roditelji su glavni izvor informacija kada se razmatraju pitanja iz područja dječjeg rasta i razvoja (Achenbach i sur., 1987.). Pri procjeni razvoja predškolskog djeteta, brojni su autori istaknuli važnost podataka dobivenih od roditelja. Međutim, istraživanja su pokazala kako je usklađenost u procjeni različitih procjenitelja često relativno mala i nekonzistentna (Achenbach i sur., 1987.). Ona se u dobroj mjeri naslanja na osobnosti procjenitelja. Iskrivljene i pogrešne procjene dječjeg razvoja često su bazirane na osobnostima procjenitelja (Kroes i sur., 2005.). One su prvenstveno rezultat mentalne disfunkcionalnosti i različitih unutarnjih konflikata. Osobnost roditelja i njihov psihološki status u značajnoj su mjeri povezani s percepcijom (i procjenom) djetetova razvoja (Luoma i sur., 2004.).

Pomoću testova Profil indeks emocija (PIE) i Eysenckova upitnika osobnosti (EPQ) izvršeno je ispitivanje osobnosti jednoga od roditelja svakog pojedinog djeteta.

Prema rezultatima koje smo dobili, evidentno je kako ne postoji bitnija razlika u većini varijabli PIE-a između roditelja djece ispitivanih skupina (skupine djece koja prema procjeni odgojitelja trebaju stručnu pomoć i skupine djece koja prema njihovoj procjeni ne trebaju stručnu pomoć) – tablica 1. Točnije, za sve varijable testa (reprodukcija, inkorporacija, nekontroliranost, samozaštita, depri-vacija, opozicionalnost, eksploracija, agresivnost i bias) može se reći da nije utvrđena statistički značajna razlika između ispitivanih skupina.

Postignuti rezultati na EPQ-u pokazuju, kao što je vidljivo i u tablici 3, kako postoji statistički značajna razlika između roditelja djece ispitivanih skupina koji

su ispunjavali upitnik samo na P-skali – psihoticizma. Rezultati koje smo dobili na ostalim skalama (ekstraverzija/introverzija, neuroticizam, skala laži) ne pokazuju statistički značajna odstupanja među ispitivanim skupinama. Roditelji djece koja trebaju stručnu pomoć, bez obzira na spol, u prosjeku postižu viši rezultat na P-skali nego roditelji djece koja po mišljenju odgojitelja ne trebaju stručnu pomoć.

Na osnovi dobivenih podataka mogli bismo reći kako neke osobine ličnosti roditelja dobrim dijelom utječu na njihovu procjenu internaliziranih i eksternaliziranih ponašanja kod djece. Ako se osvrnemo na psihološki profil roditelja djece koja trebaju stručnu pomoć, vidjet ćemo kako se uglavnom radi o osobama koje imaju naglašeniju psihotičnu dimenziju osobnosti i koje, pretpostaviti je, ne posjeduju primjerenu (adekvatnu) razinu zrelosti i kapaciteta za roditeljsku (odgojnu) ulogu.

Gledajući ukupno, mogli bismo reći da rezultati našeg istraživanja nedvosmisleno pokazuju kako je udio osobnosti roditelja djece sa subkliničkom simptomatologijom (s obzirom na postignuti rezultat na P-skali) u generiranju njihova odnosa prema djeci, kao i u kvaliteti i karakteru procjene statistički značajan. Ovi podaci u znatnoj mjeri potvrđuju rezultate nekih ranijih istraživanja (Treutler i sur., 2003., Luoma i sur., 2004., Kroes i sur., 2005.).

Analizom podataka i međusobnih povezanosti među navedenim varijablama uočiti ćemo kako je mentalno funkcioniranje većine roditelja djece koja ne trebaju stručnu pomoć pretežno zdravo s određenim (manjim) elementima neurotičnosti, za razliku od roditelja djece koja trebaju stručnu pomoć, kod kojih je dobrim dijelom evidentan utjecaj psihotične dimenzije osobnosti. Drugim riječima, procjena razvojnih problema kod djece sa subkliničkom simptomatologijom u značajnoj je mjeri uvjetovana određenom roditeljskom mentalnom disfunkcionalnosti, dok je s druge strane procjena problema djece iz druge skupine primarno povezana s manjom dozom zabrinutosti i preosjetljivosti njihovih roditelja.

Premda se unutar ovog istraživanja nismo bavili interakcijskim obiteljskim modelima, ipak je pretpostaviti kako su obitelji koje imaju takvu mentalnu konfiguraciju u određenoj mjeri disfunkcionalne. Takve okolnosti direktno utječu na genezu i opstojnost različitih razvojnih poremećaja kod njihove djece. I rezultati koje smo dobili u ovom istraživanju u značajnoj se mjeri podudaraju s rezultatima sličnih istraživanja koja su razmatrala ovu problematiku (Leadbeater i sur., 1994.; Shaw i sur., 1998.; Gross i sur., 1999.; Harden i sur., 2000.; Youngstrom i sur., 2000.; Black i sur., 2002.; Treutler i sur., 2003.).

Razlika u procjeni između očeva i majki ispitivanih skupina

Komparacija rezultata između očeva i majki postignutih na testu PIE (tablica 2) pokazuje kako u najvećem broju varijabli ne postoji statistički značajna razli-

ka. Razlike nisu evidentirane kod varijabli reprodukcija, inkorporacija, samozaštita, opozicionalnost, eksploracija, agresivnost i bias. Jedina razlika koja je vezana uz spol roditelja odnosi se na varijable nekontroliranost i deprivacija. Na skali nekontroliranosti očevi su postigli statistički značajniji rezultat, dok su majke imale veći rezultat na skali deprivacije. Rezultati koje smo dobili dvofaktorskim modelom analize varijance nedvosmisleno upućuju na to da se uočene razlike primarno mogu vezati uz skupinu očeva djece sa subkliničkom simptomatologijom. Njihova postignuća na ovim skalama uzrokovala su navedene razlike (premda ih je u uzorku bilo svega petero).

Kompariramo li rezultate postignute na testu EPQ na osnovi pripadnosti spolu (tablica 4), uočavamo značajnu razliku samo na skali neuroticizma – N-skala (razlika nije bilo na skalama psihoticizma, ekstraverzija/introverzija i skali laži). Majke su u prosjeku postigle značajno viši rezultat nego očevi. Pritom su majke djece koja trebaju stručnu pomoć postigle nešto viši rezultat nego majke djece koja takvu pomoć ne trebaju.

Rezultati istraživanja koje smo dobili u ovoj studiji nedvosmisleno pokazuju kako postoje evidentne razlike između očeva i majki djece ispitivanog uzorka. Naime, razlika rezultata dobivena na testovima osobnosti prvenstveno je vezana uz roditelje djece sa subkliničkom simptomatologijom. Oni su, za razliku od roditelja djece kod kojih nisu uočeni razvojni problemi, postigli značajno viši rezultat u varijablama nekontroliranosti (očevi) te deprivacije i neuroticizma (majke). Ovi podaci podupiru nalaze nekih studija koje su pokazale kako osobnosti (simptomatologija) roditelja kao i njihovi međusobni odnosi imaju značajan utjecaj na procjenu i rangiranje dječjeg razvoja (Treutler i sur., 2003., Luoma i sur., 2004., Kroes i sur., 2005.), te kako igraju značajnu ulogu u razvoju dječje psihopatologije (Nigg i sur., 1998., Connel i sur., 2002., Calzada i sur., 2004.).

Premda utjecaj osobnosti obaju roditelja ima važnu ulogu u psihičkom razvoju djeteta, te u razvoju psihopatoloških fenomena, kliničari i istraživači dječjeg razvoja tijekom proteklog vremena ulogu su očeva u značajnoj mjeri zanemarivali (Phares, 1992.). Za razliku od oca, uloga majke u razvoju osobnosti djeteta tradicionalno je zauzimala središnje mjesto i njoj se pridavao istaknut značaj. Isto tako, majci se pridavala i značajnija uloga u nastanku i razvoju različitih psihopatoloških manifestacija. Podaci koje su iznijeli Stormshark i suradnici (1997.) pokazuju kako su djeca s teškoćama u ponašanju više orijentirana prema majci i s njom imaju intenzivniji odnos negoli s ocem. Odnos s očevima prožet je više negativnim, a manje pozitivnim elementima.

Podaci koje smo dobili u ovom radu daju određeni doprinos rezultatima dobivenim u ranijim istraživanjima. Psihopatologija majke (depresivnost, neurotičnost...), radilo se o kliničkoj ili subkliničkoj formi, bitan je faktor rizika u nastanku i podržavanju psihopatologije kod djeteta (Nigg i sur., 1998.); ona je značajnije povezana i s internalizirajućim (Connell i sur., 2002.) i s eksternalizirajućim

rajućim problemima (Luoma i sur., 2004.).

Iako je uloga oca u psihičkom razvoju djeteta, kao i u razvoju psihopatoloških fenomena kod djece, na neki način bila zanemarena, brojna istraživanja potvrđuju njezinu važnost (Treutler i sur., 2003.). I naši podaci potvrđuju važnost očeve figure u razvoju djeteta, kao i očeve ličnosti u procjeni i rangiranju internalizirajućih i eksternalizirajućih ponašanja.

Zaključno bi se moglo kazati kako danas sve više prevladava stajalište, kojemu se i mi priklanjamo, da je u obiteljskim studijama i u kliničkom radu s djecom potrebno obuhvatiti oba roditelja, jer otac i majka imaju središnju ulogu i u normalnom dječjem razvoju kao i u razvoju psihopatologije (Nigg i sur., 1989., Calzada i sur., 2004.).

Na kraju bismo spomenuli i određena ograničenja ove studije. U prvom redu potrebno je istaknuti činjenicu kako postignuti rezultati na testovima osobnosti (nekontroliranost – očevi, deprivacija i neuroticizam – majke), ne znače automatski da se radi o roditeljima s manifestnom simptomatologijom i ozbiljnim mentalnim poremećajima. Pri razmatranju i komparaciji dobivenih rezultata ispitivanih skupina ne smije se izgubiti iz vida činjenica kako se radi o relativno malom broju roditelja djece iz druge ispitivane skupine (njih 27), a osobito očeva (svega petorica).

Isto tako, treba istaknuti kako nismo ispitivali osobnosti odgojitelja, premda one igraju značajnu ulogu u kvaliteti procjene dječjeg razvoja i funkcioniranja (Kroes i sur., 2005.). Također je potrebno naglasiti kako je naše istraživanje provedeno na normalnom (nekliničkom) uzorku, premda je unutar ovog uzorka registrirano nekoliko djece s izraženom simptomatologijom, za koje su roditelji potražili i pomoć stručnjaka za mentalno zdravlje, tako da određene komparacije s kliničkom populacijom treba uzeti s posebnim oprezom.

Zaključak

Istraživanje koje smo proveli evidentno je pokazalo postojanje različitog stupnja osjetljivosti roditelja za prepoznavanje problema u ponašanju i/ili emocionalnih problema kod djece između ispitivanih skupina.

Kvaliteta procjene roditelja bitno je vezana uz njihove osobnosti. Mentalno funkcioniranje roditelja djece prve skupine znatno je nezrelije i prožeto primitivnijim mehanizmima i obranama. Roditelji djece iz druge skupine pokazali su primjetno zreliju razinu funkcioniranja osobnosti, doduše s nešto više neurotskih elemenata.

U istraživanju i kliničkom radu od temeljne je važnosti uključiti cjelokupnu obitelj, kako bismo dobili točan i nedvosmislen uvid u dinamiku obiteljskih odnosa te jasnije prepoznali i razumjeli okolnosti u kojima je došlo do nastanka problema, kao i tendencije koje pogoduju njegovu podržavanju.

LITERATURA:

1. Achenbach, T. M., McConaughy, S. H., & Howell, C. T. (1987.). Child/adolescent behavior and emotional problems: Implications of cross – informant correlations for situational specificity. *Psychological bulletin*, 101, 213-232.
2. Black, M. M., Papas, M. A., Hussey, J. M., Hunter, W., Dubowitz, H., Kotch, J. B., et all. (2002.). Behavior and development of preschool children born to adolescent mothers: Risk and 3 – generation households. *Pediatrics*, 109, 573-580.
3. Calzada, E. J., Eyberg, S. M., Rich, B. and Querido J. G. (2004.). Parenting Disruptive Preschoolers: Experiences of Mothers and Fathers, *Journal of Abnormal Child Psychology*, Vol. 32, No 2, 203-213.
4. Campbell, S. B. (1997.). Behavior problems in preschool children: Developmental and family issues, *Advances in Clinical Child Psychology*, 19, 1-26.
5. Campbell, S. B. (2006.). Behavior Problems in Preschool Children: A Review of Recent Research, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 33, 1, 113-149.
6. Connell A. M., Goodman S. H. (2002.). The association between psychopathology in fathers versus mothers and children's internalizing and externalizing behavior problems: a meta-analysis, *Psychol Bull.*, 58 (3): 205-11.
7. Gross, D., Sambrook, A., & Frogg, L. (1999.). Behavior problems among young children in low – income urban day care centers. *Research in Nursing & Health*, 22 (1), 15-25.
8. Harden, B. J., Winslow, M. B., Kendziora, K. T., Shahinfar, A., Rubin, K. H., Fox, N. A., et all. (2000.). Externalizing problems in preschool children: Correspondence among parent and teacher ratings and behavior observation. *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 143-150.
9. Hinshaw, S. P., Han, S. S., Erhardt, D., Huber, A. (1992.). Internalizing and Externalizing Behavior Problems in Preschool Children: Correspondence Among Parent and Teacher Ratings and Behavior Observations, *Journal of Clinical Child Psychology*, 21, 143-150.
10. Katz, L. G., McClellan, D. E. (1999.). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije*, Educa, Zagreb.
11. Kraatz Keily, M., Bates, J. E., Dodge, K. A., Pettit, G. S. (2000.). A Cross – Domain Growth Analysis: Externalizing and Internalizing Behaviors During 8 Years of Childhood, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 161-179.
12. Kroes, G., Veerman, J. W., De Bruyn, E. E. J. (2005.). The Impact of the Big Five Personality Traits on Reports of Child Behavior Problems by Different Informants, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 2: 231-240.
13. Leadbeater, B. J., Bishop, S. J. (1994.). Predictors of behavior problems in preschool children of inner – city Afro-American and Puerto Rican adolescent mothers. *Child Development*, 65, 638-648.
14. Luoma, I., Koivisto, A. M., Tamminen, T. (2004.). Fathers' and mothers' perceptions

- of their child and maternal depressive symptoms, *Nord J. Psychiatry*, 58, 3: 205-211.
15. McConaughy, S. H., Stanger, C., Achenbach, T. M. (1992.). Three Year Course of Behavioral/Emotional Problems in a National Sample of 4 – to 16 – Year – Olds: I. Agreement among Informants, *J. Am. Acad., Child Adolesc. Psychiatry*, 31, 5: 932-940.
 16. Mikas, D. (2007.). Kako roditelji i odgojitelji procjenjuju emocionalni razvitak i ponašanje djece predškolske dobi, *Odgovorne znanosti*, vol. 9, br. 1 (13), 49-75.
 17. Nigg, J. T., Hinshaw, S. P. (1998). Parent Personality Traits and Psychopathology Associated with Antisocial Behaviors in Childhood Attention-Deficit Hyperactivity Disorder, *Journal of child psychology and psychiatry and allied disciplines*, vol 39, 2: 145-159.
 18. Phares, V. (1992.). Where's Pappa? The relative lack of attention to the role of fathers in child and adolescent psychopathology. *American Psychologist*, 47, 656-664.
 19. Rudan, V., Begovac, I., Szirovicza, L., Filipović, O. (2002.). Behavioral/Emotional Problems in Croatia Children – Parents' and Teachers' Reports: Pilot Study, *Coll. Antropol.* 26, 2: 447-456.
 20. Rudan, V., Begovac, I., Szirovicza, L., Filipović, O., Skočić, M. (2005.). The Child Behavior Checklist, Teacher Report Form and Youth Self Report Problem Scales in a Normative Sample of Croatian Children and Adolescents 7 – 18 Years Old, *Coll. Antropol.* 29, 1: 17-26.
 21. Rutter, M. (2000.). Psychosocial influences: Critiques, findings and research needs, *Development and Psychopathology*, 12, 375-405.
 22. Shaw, D. S., Winslow, E. B., Owens, E. B., Vondra, J., Cohn, J., & Bell, R. Q. (1998.). The development of early externalizing problems among children from low – income families: A transformational perspective. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 26, 95-107.
 23. Stormshark, E., Speltz, M., DeKlyen, M. & Greenberg, M. (1997.). Observed family interaction during clinical interviews: A comparison of families containing preschool boys with and without disruptive behavior, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 25, 345-357.
 24. Treutler, C. M., Epkins, C. C. (2003.). Are discrepancies among child, mother, and father reports on children's behavior related to parents' psychological symptoms and aspects of parent – child relationships? *Journal of Abnormal Child Psychology*, 31, 13-27.
 25. Yang, H-J., Soong, W-T., Chiang C-N., Chen W. J. (2000.). Competence and Behavioral/Emotional Problems Among Taiwanese Adolescents as Reported by Parents and Teachers. *J. Am. Acad. Child Adolesc. Psychiatry* 39 (2): 232-239.
 26. Youngstrom, E., Loeber, R. & Stouthamer – Loeber, M. (2000.). Patterns and correlates of agreement between parent, teacher and male adolescent ratings of externalizing and internalizing problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68, 1038-1050.

UDC: 159.942-053.4:159.923.3-055.52

Original scientific article

Accepted: 15. 1. 2010

Confirmed: 20. 2. 2010

AN ESTIMATE OF A PRE-SCHOOL CHILD'S EMOTIONAL DEVELOPMENT AND PARENTS' PERSONALITY

Mr. Davor MIKAS

The "Cvrčak" Kindergarten Solin

Summary: *Much relevant information about a child's development can be gathered from its parents. In this article we have researched the influence of different aspects of parents' personalities on the type of evaluation of child's development. We have compared parents' personalities of those children who need professional help with parents' personalities of children who do not. The sample used in the survey comprised 150 parents of pre-school children from the kindergartens "Cvrčak" in Solin and "Grigor Vitez" in Split. For the purpose of the study we have used two questionnaires: Emotions Profile Index / PIE (R. Plutchik, R., Kellerman H.), and Eysenck Personality Questionnaire – Adult / EPQ (Eysenck H. J., Eysenck Sybil B.) No difference has been recorded in most PIE variables among parents of the researched groups. The difference that has been recorded related to the gender of parents refers to variables of uncontrollability and deprivation. The obtained results on EPQ show that parents of those children who need professional help had better results on the P scale in average. On the N scale mothers had noticeably better results than fathers.*

Key words: *PIE and EPQ, parents' personality, emotional problems, problems in behavior, pre-school child*
